

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Gerli Aavik

**RELIGIOONI JA RAHVUSLIKU IDENTITEEDI MÕJU TÜRGI
SUHETELE IISRAELI JA PALESTIINAGA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja
PhD. Alar Kilp

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	2
I Religiooni ja rahvusluse suhe teoorias ja Türgi Vabariigis.....	5
1.1 Natsionalismi mõiste ning selle seos religiooniga	5
1.2 Religioon ja rahvuslus kui rivaalid.....	6
1.3 Sekulariseerumise levik.....	6
1.4 Kemalismi ning sekulaarse natsionalismi teke Türgis	7
1.5 Vastuseis sekularismile ning religioosne natsionalism.....	8
1.6 Islamismi erinevus võrreldes religioosse natsionalismiga	10
1.7 Kokkuvõte	11
II Iisraeli-Araabia konflikt	12
2.1 Sionistliku liikumise tekkest Iisraeli riigi loomiseni.....	12
2.2 Regionaalne vastuseis.....	13
2.3 Palestiina identiteedi küsimus	14
2.4 Läbirääkimistel saavutatud edu	14
2.5 Jätkuv vastuseis	15
III Türgi suhted Iisraeli ja Palestiinaga	17
3.1 Türgi ja Iisrael	17
3.2 Türgi ja Palestiina.....	21
3.2.3 Türgi avalik arvamus ning selle roll Türgi suhetes Iisraeli ja Palestiinaga	22
3.2.4 Türgi poliitikate muutumine	23
3.2.5 Iisraeli rünnak Türgi humanitaarabilaevale Gaza sektoris.....	24
3.3 Türgi kui vahendaja Iisraeli-Palestiina konfliktis.....	25
3.3.1 Türgi neutraalsuspoliitika.....	25
3.3.2 Türgi välispoliitika aktiveerumine.....	26
3.3.3 Neutraalsuspoliitikast loobumine.....	27
Kokkuvõte	28
Kasutatud kirjandus.....	31
Summary	34

Sissejuhatus

Antud töö käsitleb religiooni ja rahvusluse rolli Türgi suhetes Iisraeli ja Palestiinaga. Teemani jõudmiseks oli autoril mitmeid põhjuseid. Türgis Bilkenti Ülikoolis vahetusüliõpilasena õppides tegeles autor muu hulgas Lähis-Ida poliitika uurimisega. Tänapäevase Lähis-Ida poliitika õppejõud professor Jeremy Salt keskendus eriti intensiivselt justnimelt Palestiina aladel toimuvale, mis tõi Iisraeli-Palestiina konflikti pakilisuse ka autori tähelepanu ning uurimise alla. Türgis elades oli selge ka asjaolu, et antud konfliktiga seonduv on Türgis aktuaalne ning selle põhjused ei peitu vaid inimeste poliitika huvis. Tulles tagasi Eestisse oli autoril võimalus osaleda religiooni ning rahvuslikku identiteeti käsitlevas seminaride sarjas, mille käigus jõudis autor koostöös professor Jerry Glen Pankhurstiga ka rahvuse ja religiooni suhete uurimiseni Türgi kontekstis.

Kaasaegses maailmas on religiooni ning rahvusluse eristamine raskendatud. Teoreetikud on juba pikka aega väitnud, et sekulariseerumine ning rahvuslus on omavahel seotud ning tihti on keeruline vahet teha, kas subjektiks on religioon või rahvuslus (Eastwood, Prevalakis 2010: 90). Töös soovitakse jõuda mõistmiseni, mis on rahvuslus ning milline on selle seos religiooniga. Uurimuses on vaatluse alla võetud rahvusluse vormid Türgis.

Türgi ühiskond on tugevalt polariseerunud. Levinud on sekulaarsed ja religioossed vormid rahvuslusest ning religioossed liikumised, kus rahvuslus rolli ei mängi. Käesolevas töös on vaatluse all eelkõige sekulaarse ning religioosse natsionalismi kontseptsioonid, mis on Türgi ühiskonnas kõige silmapaistvamad. Selleks, et religiooni ja rahvusluse rolli Türgi ühiskonnas paremini hinnata on need võetud vaatluse alla ühe konkreetse rahvusvahelise konflikti võtmes. Töö püüab jõuda arusaamiseni, kuidas mõjutavad religioon ja rahvuslik identiteet Türgi välispoliitilisi otsuseid Iisraeli-Palestiina konfliktis. Põhjalikuma vaatluse all on sekulaarse ja religioosse natsionalismi ideoloogiate mõju antud küsimuses.

Vaatluse alla on võetud Palestiina küsimus, kuna Palestiina-Iisraeli

konflikt on viimase poole sajandi üks päevakajalisemaid probleeme rahvusvahelises poliitikas. Türgil on oma geopoliitilise asukoha tõttu tihedad sidemed nii Kesk-Aasiaga, Lähis-Idaga kui ka lääneriikidega, mistõttu Türgi seisukoht on regionaalsetes küsimustes oluline (Oran 2010: 24). Türgi seisukohavõtte on võimalik põhjendada erinevate ajalooliste ning tänapäevaste motiividega, ent antud töö keskmeks on just religiooni ja rahvusluse roll.

Töö eesmärk on erinevate autorite tööd analüüsides jõuda arusaamiseni, milline on olnud Türgi rahvusliku identiteedi ja religioosete mõjutuste roll suhetes Israeli ja Palestiinaga. Töö hüpoteesina esitab autor idee, et Türgi ühiskonna eliidi seas domineerivad sekulaarsed ideed ajendasid Türgit looma häid suhteid Iisraeliga ning üldsuse seas tugevnenud religioosse natsionalismi ideed sundisid Türgit suhteid Iisraeliga lõpetama ning edendama suhteid Palestiinaga.

Käesoleva bakalaureusetöö puhul on tegu kvalitatiivse uurimusega. Empiiriliste arengute analüüsimisel on kasutatud sekundaarseid allikaid. Hüpoteesi tõestamiseks on kasutatud tekstianalüüsi meetodit. Selleks on läbi töötatud hulgaliselt erinevaid teadusartikleid sekulaarsete arengute, kemalismi tekke, religioosse natsionalismi, Türgi geopoliitika, Israeli-Palestiina konflikti ning mitmete teiste temade kohta. Töös on kasutusse võetud artiklid, mis on autori hinnangul uurimisküsimuse lahendamiseks kõige relevantsemad. Kasutatud on ka kahte raamatut, Türgi Välisministeeriumi kodulehte ning viimaste aastate arengute kirjeldamiseks mitteamakadeemilisi ajakirjanduslikke väljaandeid.

Olulisemad mõtlejad, kellele töö toetub, on esimeses osas Rogers Brubaker, Roger Friedland ning James G. Mellon. Rogers Brubaker (2012) religiooni ja rahvusluse vaheliste suhete liigituste tõttu; Roger Friedland (2001), kellele toetudes oli võimalik analüüsida religioosse natsionalismi teket ja olemust ning James G. Mellon (2006), kes on oluline autor islamismi, kemalismi ning religioosse ärkamise temadel Türgis.

Teises osas kasutatakse ainsa töös käsitletud eestikeelse autori, Sven Mikseri (2010) ülevaadet Israeli-Palestiina konfliktist. Oluline autor on ka Efraim Inbar (2009), kes on küll Israeli-meelne mõtleja ning ei ole seetõttu ehk täielikult objektiivne, ent kes toob välja olulisemad hetked Israeli-Palestiina konfliktis.

Töö kolmas osa toetub Meliha Altuniski, Esra Cuhadari, Steven A. Cooki

ning Halil Erdermiri käsitlustele. Meliha Altunisk ja Esra Cuhadar (2010) tähtsus seisneb Türgi kui vahendaja rolli kirjeldamisel; Steven A. Cook (2011) käsitleb Türgile Lääneriikide poolt seatud väljakutseid ning raskuseid seoses Iisraeli-Palestiina konfliktiga ja Halil Erdemiri (2010) artikkel aitab mõista, miks head suhted Iisraeliga on Türgi jaoks olulised. Kolmanda osa puhul on kindlasti oluline ka kasutatud mitteamakadeemiline kirjandus.

Rahvusvaheline teaduskirjandus on viimastel aastatel käsitlenud Türgiga seonduvaid teemasid üha rohkem. Olgu siis keskmeks Türgi suhted Euroopa Liiduga, Türgi probleemid omariiklust soovivate kurdidega või Türgiga seonduv arengukoostöö. Kirjutatud on ka antud töös käsitletavatest Atatürki poliitikatest, islami taasärkamisest ning Türgi suhetest Iisraeli ja Palestiinaga. Konkreetne teemapüstitus, kus suhted Iisraeli ja Palestiinaga on vaatluse all religioosse ning sekulaarse natsionalismi mõjude vaatenurgast, on autori hinnangul siiski suhteliselt uudne ning vähekaasitud. Teema uudsus peitub kindlasti ka vastava eestikeelse kirjanduse puudumises.

Valitud teema puhul oli suurimaks raskuseks allikate rohkus ning vasturääkivus. Seda nii religiooni ja rahvusluse omavaheliste suhete kirjeldamisel, religioosse ja sekulaarse natsionalismi kontseptsioonide piiritlemisel kui hilisemas analüüsis. Kuna tegemist on väga erinevatest vaatepunktidest palju analüüsitud teemade ja riikidega, on kirjanduse rohkus ja vasturääkivus möödapääsmatu. Raskusi valmistas ka mahupiiri sees püsimine. Riikide ja etniliste gruppide vaheliste suhete analüüsimisel on oluline kaardistada ajalooline ja regionaalne kontekst, mistõttu nõudis uurimisküsimusele vastuse leidmine teema erinevate tahkude käsitlemist.

Töö on jagatud kolme suuremasse peatükki ning peatükid omakorda väiksematesse alateemadesse. Esimene suurem peatükk räägib religiooni ja rahvusluse suhetest ja annab ülevaate religioosse ning sekulaarse natsionalismi mõistetest ning nende kujunemisest. Teine peatükk annab ülevaate Iisraeli-Palestiina konfliktist ning asetab Palestiina konflikti Lähis-Ida regionaalpoliitilisse olustikku. Kolmas peatükk keskendub Türgi suhete analüüsimisele Iisraeli ja Palestiinaga ning püüab uurimisküsimusele toetudes mõista, milline on religiooni ja rahvusluse roll nendes suhetes.

I Religiooni ja rahvusluse suhe teoorias ja Türgi Vabariigis

Antud töö uurib religiooni ning rahvusluse omavahelisi seoseid. Mõistete vaatlemisel on aluseks võetud Türgi Vabariik, kuna Türgis on religiooni ja rahvusluse seosed väga selgelt religioosse ja sekulaarse natsionalismi ideoloogiate näol vaadeldavad. 20. sajandi Türgi elas läbi mitmeid erinevaid rahvusluse ilminguid ning erinevad rahvusluse vormid jõudsid domineerida ka kogukondlikus identiteedis. (Mellon 2006: 71) Välispoliitiliste arengute vaatlemiseks ning uurimisprobleemi analüüsimiseks on oluline neid vorme eristada. Antud peatüki eesmärk on luua eelmainitud eristus.

Selleks, et analüüsida religiooni ja rahvusluse rolli Türgi suhetes Iisraeli ning Palestiinaga peame küsima, mis on natsionalism, kuidas saab religioon mõjutada erinevaid natsionalismi vorme ning kuidas võivad need vormid mõjutada riikidevahelisi diplomaatilisi suhteid. Töö esimene osa seega keskendubki nende seoste ning sekulaarse ning religioosse natsionalismi ideoloogiatele seletuse leidmisele.

Enne töö põhiosa juurde liikumist on oluline välja tuua mõned töös kasutatud nimed ja mõisted. Sekulaarsest natsionalismist ning Türgi poliitikast rääkides kasutatakse Türgi Vabariigi rajaja Mustafa Kemali puhul nime Atatürk. Kemalismi puhul peetakse silmas Atatürki loodud sekulaarset poliitikat ning kemalistide puhul selle poliitika järgijaid.

1.1 Natsionalismi mõiste ning selle seos religiooniga

Christophe Jaffreloti (2009: 407) järgi on natsionalism tekkinud modernismi tagajärjel. Prantsuse Revolutsiooni ajal tekkis arusaam, et rahvus ja demokraatia käivad käsikäes ning tänase päevani nähakse rahvuslust kui midagi modernset ning demokraatlikku. Rahvuslus loodi, et saada lahti inimesi kammitsevatest kontrolljõududest nagu religioon. Jaffrelot tunnistas, et religiooni ja rahvuslust ei

saa alati üksteisest eristada, ent algselt oli rahvuslus siiski eelkõige sekulaarse tähendusega. (Jaffrelot 2009: 406-409)

Roger Friedland (2001: 138) on natsionalismi defineerinud järgnevalt: "Natsionalism on riigikeskne kollektiivse aluse moodustamise ning riigi esindamise vorm, mis paneb aluse riigi identiteedile ning õigusjärgsusele indiviididest moodustunud kogukonnas, kes asustavad antud riigi poolt piiritletud territooriumit." Seega saab öelda, et natsionalism on kollektiivse identiteedi alus, mistõttu natsionalism määrab ka kollektiivsed arusaamad ning väärtushinnangud.

1.2 Religioon ja rahvuslus kui rivaalid

Jonathan Eastwoodile ja Nikolas Prevalakisele (2010: 96) toetudes võib rahvuslust pidada tänapäevase ühiskonna keskseks sotsiaalse korra kultuurilis-organisatsiooniliseks raamistikuks. Suure osa inimkonna ajaloost on sotsiaalse korra aluseks olnud kirik ja religioon, ent praeguseks on saanud rahvuslusest sekulaarne religioon, kus rahvus täidab jumala kohta. Rahvuslus just nagu religioon on sügavalt inimeste emotsionaalsesse teadvusesse juurdunud ning mõjutab kogukondade väärtushinnanguid ning arusaamu. (Eastwood, Prevalakis 2010: 96)

Oma olemuselt on religioon ja rahvuslus võimu ja korra ideoloogiad ning seetõttu ka potentsiaalsed rivaalid. Natsionalismi võib pidada ka poliitiliseks religiooniks, mis ei taha näha enda kõrval teisi religioone. Religioon on uskumuste süsteem, kus keskseks on midagi üleloomulikku. Natsionalismis on reaalsuse keskmeks rahvusele kuuluv maapind. Oluline vahe religiooni ja natsionalism vahel peitub lojaalsuse paiknemises. Natsionalismis kuulub lojaalsus rahvusele ja riigile, religioonis aga Jumalale või jumalatele. (Eastwood, Prevalakis 2010: 100)

1.3 Sekulariseerumise levik

Euroopa progresseeruv sekulariseerumine on vaieldamatu tõsiasi. Üha suurem osa eurooplastest on eemaldunud religiooni igapäevasest traditsioonilisest praktiseerimisest ning usk on suundunud privaatsfääri. Eurooplaste enesedefiniitsioon on üha enam sekulaarne ning religioonist eemaldumine tundub

seetõttu progressiivsust ning valgustatust näitav. (Casanova 2006: 23-24) Sarnane tendents on liikunud ka Euroopast väljapoole.

Mitmed riigid nagu Ameerika Ühendriigid on vaatamata oma rajajate ning sealse kogukonna religioossetele tõekspidamisele üles ehitatud kindla veendumusega, et riik ja kirik peavad olema üksteisest lahus. Arvati, et vaid sel moel saab rahvus olla täielikult iseseisev. (Eastwood, Prevalakis 2010: 104) Samale põhimõttele toetus ka Atatürk Türgi riigi rajamisel.

1.4 Kemalismi ning sekulaarse natsionalismi teke Türgis

Ottomani impeeriumi lagunemise ning iseseisva Türgi riigi tekkimisel oli üheks oluliseks põhjuseks rahvusluse ilmnemine impeeriumi aladel. Vaatamata oma teatavale usuvaenulikkusele, olid valgustusaegsed rahvuslikud ideed kantud religioonist ning religiooni ideed püüti asendada rahvusluse ideega (Eastwood, Prevalakis 2010: 97). Ka Atatürk võttis Türgi riigi rajamisel eeskuju Prantsuse Revolutsioonist ning Tema eesmärgiks oli luua ühtne ja solidaarne rahvusriik, kus religiooni asemel domineerib rahvuslik identiteet (Aslan, Kayacı 2013: 27).

Modernsema tuleviku võtmena nägi Atatürk Suurbritannia ja Prantsusmaa järgi joondumist. Sekulaarse rahvusriigi loomine ning läänelike tavade ülevõtmine ning uue identiteedi loomine oli Atatürgi jaoks lihtsam, kuna Ta ise ei olnud märkimisväärselt religioosne ning seetõttu ei tekitanud religioonist kaugenemine ka mingeid moraalseid takistusi. (Mellon 2006: 70)

Talip Kucukcani (2010: 963) väitel rajati Türgi Vabariik pärast Ottomani impeeriumi lagunemist täielikult sekulaarsetel alustel. Ehkki Türgi vabadussõjas olid olulised ka religioossed aspektid ning isikud, otsustas Mustafa Kemal võtta suuna Läände ning suruda religioon avalikust elust välja (Kucukcan 2010: 964). Kemalidid uskusid, et ainus tee progressini oli Läänelike meetodite järgimine ning kõike islamiga seonduvat peeti vanamoodsaks (Yavuz 1997: 23).

Oma poliitikas ei taodelnud Atatürk siiski täielikku religioonist loobumist, vaid pigem religioossete mõjude eemaldamist poliitikast, kultuurist ning haridusest eesmärgiga jõuda tehnoloogiliselt, majanduslikult ja strateegiliselt Läänele järele (Mellon 2006: 70). Kemalismi keskseimaks osaks sai seega sekularism (Timmerman 2000: 339).

Türgi ametlik natsionalism tõrjus eemale ottomanismi ning islamismi, ent kasutas nii türklaste islamieelset kui islamiaegset ajalugu endale sobivalt. Sekulaarse ideoloogia juurde kuulus arusaam, et türklased ei võlgne midagi Ottomani impeeriumile ning Türgi Vabariik seisab Ottomani-aegsest ideoloogiast eraldi. Türgi püüdis ühtse rahvusluse idee alla hõlmata kurdid, moslemitest pagulased Balkanilt ning Anatoolia sisemaal elavad talupojad. Identiteedi keskuseks oli rahvus mitte religioon. Sekulaarse vabariigi loomisega hüljati selgelt ka võimalus, et Türgi võiks olla islamiriik. (Mellon 2006: 69)

Kõige ulatuslikum sekulariseerumine ja deislamiseerumine toimus vahetult pärast Ottomani impeeriumi kokkukukkumist (Mellon 2006: 72). Sekulaarne natsionalism surus religiooni jõuliselt privaatsfääri ning religioon muutus riigi ees alluvaks (Friedland 2001: 127). Selleks, et survestada sekularismi ning kontrollida religioosseid aspekte loodi usuasjade ministeerium (Timmerman 2000: 339). Ka kohtu- ja haridussüsteem muutus ilmalikuks, kalifaat kaotati, kasutusele võeti tsiviilseadustik ning ladina tähestik, islamiusult võeti riigiusu positsioon ja põhiseadusesse lisati sekularaarsuse põhimõte. Religioon ei olnud enam Türgi ühiskonnas domineerivaks jõuks. (Aslan, Kayacı 2013: 26)

Üheks kiire sekulariseerumise põhjuseks on intellektuaalide arusaam, et sekulariseerumine on soovitatav ja isegi möödapääsmatu (Eastwood, Prevalakis 2010: 94). Kemalistid pidasid religiooni lahutamist riigist ja poliitikast Türgi eduka moderniseerumise peamiseks põhjuseks, mistõttu ühiskond organiseeriti teiste modernsete riikide eeskujul täielikult teaduslike printsiipide järgi. Modernsus ning rahvuslik identiteet tõsteti religioonist kõrgemale ning väärtushinnangud toetusid nüüd traditsioonide asemel sekulaarsetele, ratsionaalsetele ning teaduslikele ideedele. (Aslan, Kayacı 2013: 25)

1.5 Vastuseis sekularismile ning religioosne natsionalism

Enamik Türgi rahvastikust on moslemid, mistõttu on loomulik, et sekulaarsele natsionalismile pakutakse ka alternatiive. Sekulaarse natsionalismi järgi on religioon midagi rahvuslusest eraldiseisvat ning privaatsfääri kuuluvat, ent religioosse natsionalismi ideoloogias on religioon midagi kollektiivset. Religioosne natsionalism seab arusaama duaalsest maailmast kahtluse alla ning

leiab, et sotsiaalsus ja kultuur ei ole teoreetiliselt vastandlikud. Pigem nähakse religiooni kõige alusena ning ka võimu päritolu peitub religioonis. Kollektiivne identiteet paikneb siin rahvuse asemel eelkõige religioossetes ning moraalses väärtustes, mis peituvad perekondades. (Friedland 2001: 126)

Religioosne natsionalism läheb sekulaarse natsionalismiga tugevasse vastuollu, kuna sekulaarne maailmapilt paigutab religiooni privaatsfääri ning tõrjub selle avalikust ühiskonnaelust välja. Religioossed natsionalistid ning islamistid näevad religiooni aga riigile seesmiselt omasena ning religioosne poliitika kuulub usklike religioossete kohustuste hulka. Religioosne identiteet idealiseerib ka mineviku arusaamu, kus religioon viis rahvuseid sõtta ja juhtis ka igapäevaelu ning eetilisi arusaamu. Religioon on seega võimust kõrgemalseisev ning ümberlükkamatu. (Friedland 2001: 126-127)

Sarnaselt teistele riikidele on Türgis toimunud islami taasärkamine. Inimesed on globaliseerumise ning moderniseerumise mõjul ajendatud otsima konkreetset identiteeti ning grupikuuluvust. Türgis on toimunud väga palju jõulisi muutusi ning inimesi ümbritsev keskkond on ebastabiilne, mistõttu inimeste vajadus religiooni järele on kasvanud. Inimesed tunnevad loomulikku vajadust anda end ümbritsevale ka spirituaalne tähendus, nii ka Türgis. (Mellon 2006: 75)

Religioon aitab inimestel defineerida, milline peaks olema autoriteet ning millistel põhimõtetel võiks valitsemine toimida. Religioosne natsionalism suudab siduda riigi, territooriumi ning kultuuri, keskendudes eelkõige küsimustele nagu perekond, sugu ning seksuaalsus. Traditsioonilisele peremudelile keskendudes seatakse ühiskonnas paika üldised moraalsed arusaamad ning kindlustatakse järelkasv riigis. Religioosne rahvuslus on omamoodi vastujõud majanduslikele ning kultuurilistele mõjutustele. (Brubaker 2012: 13).

Kuna kemalism välistas religioossete huvide esindamise poliitikas, oli religioosse natsionalismi esiletõus Türgis möödapääsmatu. Ka religioossed inimesed soovivad kindlustada oma seisukohad poliitilistes liikumistes ning olla avalikus sfääris tunnustatud ning religioosne natsionalism annab neile selleks võimaluse. (Friedland 2001: 130) Demokraatia seiskohast on oluline, et religioossetel parteidel oleks õiguslik alus eksisteerimiseks ning sekularistid suudaksid aktsepteerida ka religioossetele põhimõtetele toetuvate erakondade

tegevust ning poolehoidjaid. Türgi konteksti muudabki huvitavaks asjaolu, et enamik türklaseid olid küll moslemid, ent nad ei saanud kemalistliku revolutsiooni tõttu oma uskumusi avalikult näidata ning kaitsta. Kemalistlik liikumine nägi Türgit osana Euroopast ning rõhutades rahvuslikus identiteedis kõike türgilikku, jäeti kõrvale islamile omane. (Mellon 2006: 67)

Religioosne natsionalism on oma väärtushinnangute poolest kultuuriline ning kontrollmeetodite mõttes materiaalne. Religioosse natsionalismi eesmärgiks on kollektiivse subjektiivsuse muutmine ning ühiskonnas olevate ressursside ümberjaotamine. Ühiskonna toimimismehhanismide loomisel on siin esmaseks perekond mitte demokraatia või turuolukord. Arusaamad juhtimisest või majandusest võivad muutuda, ent perekonnakesksus, seksuaalsuse piiramine ning abivajajate majanduslik toetamine jäävad keskseks. (Friedland 2001: 133-134)

Türgi praegune peaminister Erdogan esindab religioosse natsionalismi ideoloogiat ning kaitseb Türgis üheaegselt nii sekulaarseid kui religioosseid väärtusi (Mellon 2006: 78). Erdogani valitsus on ilmselt kõige demokraatlikum valitsus, mida Türgi riik on näinud. Kemalistlik Türgi oli islamistide jaoks liiga sekularistlik, alevide jaoks liiga sunni ning kurdide jaoks liiga rahvuslik. Erdogani valitsuse puhul on tegemist tõelise demokraatiaga, mis suudab esindada ka religioosseid huvigruppe. Eriti oluline on see riigis, kus religioossed grupid moodustavad rahvaenamuse. (Casanova 2006: 28)

1.6 Islamismi erinevus võrreldes religioosse natsionalismiga

Rogers Brubaker (2012: 12-14) kirjutab religioosest natsionalismist kui rahvusluse eraldiseisvast vormist. Tema käsitluse järgi on olemas natsionalismi vorm, mis on alternatiiviks sekulaarsele natsionalismile. Religioon on siin rahvuse ja riigi identiteedi üheks määrajaks, sidudes riigi, territooriumi ning kultuuri ühtseks tervikuks. Piiritletud territooriumiga rahvusriik on meie aja domineerivaks poliitiliseks reaalsuseks, mistõttu politiseerunud religioossed liikumised peavad end selle reaalsusega kohandama. Religioosest natsionalismist saame rääkida ainult poliitikate puhul, mis keskenduvad konkreetsetele rahvusele. Juhul kui keskseks on religioon ja mitte rahvus, ei ole tegu enam religioosse natsionalismiga. (Brubaker 2012: 12-14)

Religioosne natsionalism esineb kõige selgemalt just islami ülekaaluga riikides nagu Egiptus, Pakistan, Palestiina ja Türgi. Islamistlike liikumiste ning teadaolevate natsionalismi vormide vahel võib leida olulisi sarnasusi. Religioossetel liikumistel on suhteliselt ühtsed ning enesestmõistetavad arusaamad ühiskonnakorraldusest ja selge üksmeel, et avaliku elu rolliks on moraalsete väärtuste toetamine ühiskonnas. Poliitika ja kultuur on tihedas seoses ning toetavad samu eesmärke. (Brubaker 2012: 13)

Igasugune religioosne poliitiline liitumine ei ole veel religioosne natsionalism. Roger Friendlandi (2001: 127-128) järgi on islam poliitiline religioon, kuna arusaamad riigi toimiseks on seal juba olemas ning seetõttu usutakse, et religioon peab kindlasti mõjutama sotsiaalse elu reguleerimist. Nii territoriaalne kontroll kui ka materiaalsed küsimused peavad alluma Jumala seadustele. Koraan määrab lisaks inimeste indivisuaalsele suhtele Jumalaga ka poliitiliselt organiseeritud usklike kogukonna elukorralduse. Samas ei pööra islam traditsiooniliselt tähelepanu rahvuse ning riigi kontseptsioonidele. (Friedland 2001: 127-128)

Türgi näite puhul on islamistlikud need poliitilised liikumised, mis näevad kõiki moslemeid ühtse kogukonnana ning ei tunnista rahvuse kontseptsiooni. Islamistid vastandavad end täielikult sekulaarsetele põhimõtetele. Türgi vabariik soovis religiooni kontrollida, kuna mõisteti, et islamil on potentsiaalne mõju muutuda domineerivaks jõuks riigis ning pakkuda moderniseerumisele ning läänestumisele tõsist konkurentsi. Islamistid oleksid parema meelega näinud islami täielikku eraldamist riigist. (Mellon 2006: 72)

1.7 Kokkuvõte

Käesolevas töös käsitletakse sekulaarse natsionalismina Atatürgi loodud riigikorda, kus religioon oli moderniseerumise eesmärgil sunnitud avalikust elust täielikult välja ning rahvuslikus identiteedis puudusid islami mõjutused täielikult. Religioosne natsionalism on antud kontekstis liikumine, mis peab oluliseks religioosseid väärtuseid, ent suudab säilitada ka demokraatliku ning sekulaarse Türgi riiklikud põhimõtted. Islamism on ideoloogia, kus religioon vastandub rahvusluse ideoloogiale ning konkureerib sellega.

II Iisraeli-Araabia konflikt

Käesolev peatükk annab ülevaate Iisraeli-Palestiina konflikti taustast ning olemusest. Konflikti kirjeldamine on oluline regionaalse konteksti mõistmiseks. Selleks, et hinnata Türgi rolli, tuleb vaadata ka Iisraeli ja Palestiina omavahelisi suhteid. Peatükk keskendub Iisraeli suhetele Palestiina ning teiste Araabiamaadega. Türgi roll nendes suhetes tuleb arutlusele kolmandas peatükis.

2.1 Sionistliku liikumise tekkest Iisraeli riigi loomiseni

Iisraeli-Palestiina konflikti kajastatakse tihti kui aastasadu aastatuhandete vanust probleemi. Samuel Huntingtonile (1993: 31-32) toetudes väidetakse, et konflikti tagamaaks on erinevate tsivilisatsioonide kokkupõrge ning kuna Iisrael kuulub Lääne tsivilisatsiooni, millega Araabiamaad end vastanduvad jääb see konflikt veel pikaka ajaks lahendamata. Antud käsitlus on siiski muut, kuna erinevate religioonide esindajad elasid Palestiina aladel rahumeelselt koos vähemalt 19. sajandini (Mikser 2010: 15; Bottici, Challand 2006: 326).

Konflikti eelloost saame rääkida alles alates sionistliku liikumise tekkest 19. sajandi teisel poolel (Mikser 2010: 15). Theodore Herzli rajatud sionistliku liikumise eesmärgiks oli juutidele rahvusliku kodumaa loomine. Kuna Herzlil õnnestus tänu detailideni lihvitud majanduslikule plaanile saada Ottomani sultanilt heakskiit sionistlikuks ettevõtluseks Palestiina aladel, said soovitud sihtpaigaks Palestiina alad. Herzli plaan lubas Ottomani impeeriumi riigivõla ajapikku kontrolli alla saada, ent võlad lubati üles osta vaid tingimusel, et juudid saavad Palestiina aladele rajada oma kolooniad. (Patten 2008: 538)

Esimese Maailmasõja ajal sai Suurbritannia Palestiina alad enda kontrolli alla ning juba 1917. aastal lubati Palestiina alad juutide rahvusliku kodumaa loomiseks sionistidele (Mikser 2010: 16). Pöördepunktiks oli siin Balfouri deklaratsioon, millega kiideti heaks rahvusliku juutide kodumaa rajamine

Palestiina aladele ning lubati, et Suurbritannia teeb kõik võimaliku, et see võimalikuks muuta. Balfouri deklaratsioon sätestas muu seas, et teiste religioossete gruppide esindajate religioossed ning tsiviilõigused on kaitstud, ent juutide poliitilised õigused saavad olema prioriteetsed. (Oran 2010: 381-382) Kuna Iisraeli riigi eksisteerimine legitimeeriti Lääne poolt, muutus Iisrael Lähis-Idas valusaks meenutuseks koloniaalajast ning Lääne mõjuvõimust (Joffé 1983: 158).

1914. aastaks olid tühistatud kõik piirangud, mis eelnevalt olid takistanud juutide emigreerumist Palestiina aladele (Patten 2008: 539). Aastatel 1920-1922 migreerus Palestiina aladele 25 000 juuti. Esialgu ei tekitanud juutide migratsioon probleeme, aga kui Palestiina maa-alad ametlikult juutidele lubati, hakkasid kohalikud araablased protesteerima. (Oran 2010: 404) Juutide osakaal Palestiina aladel tõusis jõudsalt kuni 1948. aastal asutati ametlikult Iisraeli riik. Juudiriigi asutamisega jõuame ajalooliselt ka konflikti teravasse perioodi. (Inbar 2009: 267).

2.2 Regionaalne vastuseis

Uue riigi loomine ei olnud arusaadavatel põhjustel naabruses olevatele Araabiamaadele vastuvõetav. Oma naabrite seas on Iisrael teistsuguse religiooni, kultuuri ning etnilisusega võõrkeha ning araablased näevad Iisraeli riiki sionistliku kogukonnana, mis läheb selgelt vastuollu Araabia kogukonna ning selle identiteediga (Joffé 1983: 157).

Kui sai selgeks, et muidu kultuuriliselt pigem ühtsesse piirkonda luuakse juutide riik, muutus Palestiina küsimus Araabia riikide jaoks tõsiseltvõetavaks probleemiks (Joffé 1983: 166). Saudi Araabia esindaja rõhutas, et ÜRO plaan luua Palestiina aladele Iisraeli riik on karjuv ebaõiglus ning riigi loomine teise riigi territooriumile on agressioon (Patten 2008: 544). Ka Iraagi esindajad rõhutasid, et tegu on ebademokraatliku ning ebaseadusliku tegevusega, mis ei ole kooskõlas ÜRO põhikirjaga ning mida Iraak kunagi toetada ei kavatse (Patten 2008: 545). Mitmed Lähis-Ida riigid andsid juba eelnõude arutamise ajal teada, et Iisraeli riigi asutamise puhul jätavad nemad endale õiguse õigluse eest võidelda (Patten 2008: 545).

ÜRO-s toimuvat võib pidada sõja eelmänguks, aga kui Iisraeli riik 1948.

aastal mitmete Lähis-Ida riikide vastuseisust olenemata siiski asutati, järgnesid ka sõjalised rünnakud. Kõnealuses piirkonnas toimus erinevate tulemustega hulgaliselt sõjalisi konflikte, ent sealne olukord jäi palestiinlaste jaoks siiski sisuliselt samaks (Joffé 1983: 167). Palestiina-aladel elavate araablaste õnnetuseks jäid Araabia riike esindavad Egiptus, Liibanon, Süüria, Jordaania ja Iraak konfliktis kaotajaks ning vaatamata vastuseisule, jagati Palestiina territoorium kaheks. Vastavalt ÜRO määrusele sai Iisrael 78 protsenti territooriumist ning ülejäänu anti 1967. aastani hallata Jordaaniale ja Egiptusele. (Inbar 2009: 267)

2.3 Palestiina identiteedi küsimus

Probleemi hindamise seisukohast on oluline tähele panna, et kogu konflikt toimus eelkõige Iisraeli ning olemasolevate Araabia riikide vahel ning palestiinlaste enda roll oli vähemärgatav. Selle aja jooksul, mil Palestiina alasid kontrollisid Egiptus ja Jordaania, ei astunud ühtegi olulist sammu Palestiina riigi rajamiseks ja Palestiina riigi rajamist ei survestanud ka rahvusvaheline kogukond. 1967. aasta rahudokumentides oli keskseks pagulaste probleem ning puudusid viited palestiinlastele kui rahvusele. Palestiinlasi nähti kui humanitaarprobleemi, mitte kui rahvusliku identiteediga gruppi, kelle puhul rääkida omariiklusest. (Inbar 2009: 267)

1970. aastatel muutus Palestiina identiteet selgemini eristatavaks ja Palestiina Vabastusorganisatsiooni (PLO) kogus rahvusvahelist tunnustust (Inbar 2009: 269). Palestiina rahvuslik liikumine institutsionaliseerus, mistõttu see muutus tõsiseltvõetavamaks ning ka Iisrael hakkas nägema palestiinlasi poliitilise ohuna (Inbar 2009: 268). Pärast 1980. aastate lõpus toimunud intifadat levis ka laiema rahvusvahelise kogukonna seas arusaam, et Palestiina territooriumite kontrollimine Iisraeli poolt on okupatsioon. Intifada muutis palestiinlaste rahvusliku liikumise pakilisemaks ning maailmale püüti üha enam näidata, et Palestiina-Iisraeli probleem on oluline ning vajab lahendusi. (Inbar 2009: 269)

2.4 Läbirääkimistel saavutatud edu

Ehkki konflikt on tänase päevani lahendamata, on Iisraeli-Palestiina suhetes siiski

esinenud ka lootustandvamaid hetki. 1978. aasta Camp Davidi lepingud Iisraeli ja Egiptuse vahel tunnustasid palestiinlaste seaduslikke õigusi ning pakkusid välja, et Läänekaldal ja Gaza sektoris elavatel palestiinlastel võiks olla poliitiliselt ühtne ning autonoomne omavalitsus. Ka rahvusvaheline üldsus tunnustas mõtet, et PLO on vabadusliikumine ning palestiinlastel on õigus oma riigile (Inbar 2009: 269). Palestiinlased ei olnud küll valmis tunnistama Iisraeli riigi legitiimsust, aga Camp Davidi lepingud näitasid siiski kompromissi võimalikkust.

Kümmekond aastat hiljem nõustus PLO rääkima kahe riigi lahendusest, mis muutis PLO Iisraeli jaoks vastuvõetavaks läbirääkimisepartneriks. Tänu PLO kompromissivalmidusele olid Palestiina juudid valmis kaaluma palestiinlaste poliitilisi nõudmisi. Ka 1993. aasta Oslo kokkulepped tundusid nagu areng kahe eraldiseisva ja koos eksisteerida suutva riigi poole. Palestiina Omavalitsus, kelle ülesandeks pidi saama palestiinlaste territooriume haldamine Läänekaldal ja Gazas pärast Iisraeli vägede lahkumist, võttis üle mitmed PLO rollid. Eesmärgiks oli seaduse ja korra loomine, palestiinlaste rahvuslike ootuste täitmine ning Iisraeli-suunalise vägivalda lõpetamine. Oodati, et Palestiina Omavalitsus suudaks jõuda mingite lõplike diplomaatiliste kokkulepeteni ning kompromissideni Iisraeliga, aga kahjuks ei osutunud saavutatud kokkulepped jätkusuutlikuks ning ootused jäid täitmata. (Inbar 2009: 269-270)

2.5 Jätkuv vastuseis

Efraim Inbar (2009: 266) ütleb, et Palestiina rahvuslik ning Iisraeli sionistlik liikumine on ajaloolisest kompromissist kaugel ning Palestiina araablased on siiani tõestanud vaid oma suutmatust ehitada üles iseseisev riik. Ta läheb koguni nii kaugemale, et kutsub Palestiinat läbikukkunud riigiks. Suurimaks takistuseks Palestiina omariikluse tekeks on vägivalda monopoli puudumine riigis. Puudub kontroll selle üle, kellel on õigus vägivalda ja relvi kasutada ning mis otstarbel seda teha tohib. Pärast konflikti intensiivsuse vähenemist ning rahvusvahelise tähelepanu raugemist tekkis Palestiinas pideva vägivalda muster. Vägivald ja terror Palestiina aladel muutusid struktureeritumaks ning esile kerkisid uued Iisraeli-vastased rühmitused. (Inbar 2009: 266-275)

Tuleb siiski aru saada, et üldiselt soovivad palestiinlased okupatsiooni

lõppemist ning on valmis kompromissideks (Hollis 2004: 199). 2008. aasta mais arvas 66 protsenti palestiinlastest, et nende ühiskond liigub vales suunas. See tähendab, et palestiinlaste rahvuslik identiteet on veel sellises seisus, kus see võib võtta teise suuna. (Inbar 2009: 281) Siiski on üha rohkem ka radikaale, kes tahavad Iisraeli riigi täielikult kõrvaldada ning maksta kätte tekitatud kannatuste eest palestiinlastele (Hollis 2004: 199).

Rahumeelse lahenduseni jõudmiseks peab eesmärgiks olema mõlema osapoole radikaalsete liikumiste isoleerimine, kes ühelt poolt ei ole valmis lõpetama Läänekalda ja Gaza okupatsiooni ning teiselt poolt on pühendunud Iisraeli hävitamisele (Hollis 2004: 200). On selge, et lahendused Iisraeli-Palestiina konfliktile ei saa tulla läbi okupatsiooni ning poliitika, millega mõlemad osapooled ei nõustu (Inbar 2009: 278). Vajadus on seega jõuda mõlemad osapooli rahuldava kompromissini ning jätta radikaalsed äärmuslased ning nende visioonid kõrvale.

III Türgi suhted Iisraeli ja Palestiinaga

Kolmas peatükk annab ülevaate Türgi suhetest Iisraeli ja Palestiinaga ning analüüsib religiooni ja rahvusliku identiteedi rolli Türgi suhetes Iisraeli ja Palestiinaga. Peatükk on jagatud kolmeks väiksemaks alapeatükiks. Esimeses osas vaadeldakse Türgi diplomaatilisi, majanduslikke ning sõjalisi suhteid Iisraeliga ning sekulaarse natsionalismi rolli nendes suhetes. Teine osa keskendub Türgi suhetele Palestiinaga ning vaatlleb religiooni ning Türgi avaliku arvamuse rolli. Kolmas osa vaatlleb Türgit kui neutraalset vahendajat kahe vaenuliku osapoole vahel ning annab ülevaate, miks asendusid neutraalsed poliitikad aktiivsema sekkumisega.

3.1 Türgi ja Iisrael

Esimene alapeatükk vaatlleb Türgi suhteid Iisraeliga. Selleks antakse kõigepealt lühike ülevaade Türgi ja Iisraeli ajaloolistest suhetest. Teine jaotus analüüsib sekulaarse natsionalismi rolli Türgi suhtes Iisraeliga. Kolmas ja neljas osa annavad ülevaate kahe riigi vahelisest majanduslikust ja sõjalisest koostööst ning selle tähtsusest.

3.1.1 Ajalooline sissejuhatus

Türgil on Palestiina aladel elavate juutidega pikaajalised suhted. Ottomani impeeriumi aladel elas tänu juutidele omistatud täielikele kodanikuvabadustele arvestatav juudi kogukond juba alates keskajast. Ottomani impeerium oli religioosses mõttes üks liberaalsemaid piirkondi. Kõikidel elanikel olenemata usutunnistusest, olid Ottomani Impeeriumis pärast 1856. aastal välja kuulutatud Hatti Humayuni ühesugused tsiviilõigused. Kuna kõikide religioonide esindajad võisid asutada ka oma organisatsioone, avas sionistlik liikumine Istanbulis oma esinduse juba 1909. aastal. Selleks ajaks olid Palestiina aladel elavad juudid juba

Palestiinas omandanud ka arvestatava osa maatükke ning rajanud 26 juudiasundust. (Patten 2008: 539-543)

3.1.2 Sekulaarse natsionalismi roll Türgi suhetes Iisraeliga

Pärast Türgi Vabariigi loomist on sekulaarne natsionalism mänginud Türgi ühiskonnas olulist rolli nii sise- kui ka välispoliitikas. Sekulaarne natsionalism on üheks peamiseks märksõnaks ka Türgi ning Iisraeli suhete puhul. M. Hakan Yavuz'i (1997: 23) järgi on Palestiina küsimus üks Türgi ühiskonna polariseerumise tähtsaid aspekte ning isegi põhjuseid. Türgi-Iisraeli suhete ning identiteedidebati sotsiaalpoliitiliseks põhjuseks on ühelt poolt sekulariseerimise poliitika ning teiselt poolt Türgi moslemite solidaarsus palestiinlastega. Võime oletada, et just sekulaarse natsionalismi idee ajendas türklasi otsima häid suhteid Palestiina asemel Iisraeliga. (Yavuz 1997: 23)

Läänestumise protsess eeldas olulist islami mõju ning Araabiamaadega suhtluse vähendamist. Juba enne Iisraeli riigi asutamist oli Atatürk Türgis elavate juutide seas tuntud kui juutide kaitsja. Seda eelkõige Atatürgi sekulaarse poliitika tõttu, mis võimaldas ka juutidel Türgis täisväärtuslike kodanikena elada, aga ka seetõttu, et 1933. aastal lasi Atatürk paljudel juudi professoritel Türki emigreeruda ning sinna elama asuda. (Patten 2008: 539-540) Eelnevale toetudes on arusaadav, et head suhted juutidega jätkusid ka pärast Iisraeli riigi loomist.

Atatürgi sekulaarsed ideed ei olnud maapiirkondades kuigi populaarsed, aga need levisid kiiresti linnainimeste ning haritlaste seas (Patten 2008: 539-540). Välispoliitilisi otsuseid Türgis langetas justnimelt sekulaarne eliit. Seetõttu on mõistetav, miks välispoliitilised suunad ei läinud kokku rahva eelistustega ning kaldusid Lääneriikide ning Iisraeli poole. Riiklikult olid Iisraeli ja Türgi head suhted mõlemale osapooltele kasulikud nii sõjaliselt, majanduslikult kui diplomaatiliselt (Cook 2011: 720). Iisrael oli Lähis-Idas omamoodi Lääne kehastus, mistõttu Türgist sai 1949. aastal esimene islamiriik ning üks esimesi riike USA ja Nõukogude Liidu järel, kes tunnustas Iisraeli ning pani diplomaatilistele suhetele aluse (Yavuz 1997: 23; Erdemir 2010: 28). Juba järgmisel aastal loodi Ankarasse ning Tel Avivi ka diplomaatilised saatkonnad (Patten 2008: 547).

Türgi rahvuslike huvide aluseks oli Euroopa identiteet, mille saavutamiseks tuli luua ning hoida häid suhteid Iisraeliga (Yavuz 1997: 23). Türgil oli Iisraeli riigi tunnustamiseks kaks olulist põhjust või signaali läänemaailma jaoks. Esiteks soovis Türgi poolehoiduga Iisraelile näidata, et ta ei mõista Lääneriike hukka juutide suunamise eest Palestiina aladele. Teiseks soovis Türgi näidata, et ta ei ole islamistlik riik. Koostöö Iisraeliga tõestas Türgi tihedamat koostöösoovi Läänega ning Türgi sõjalist ning majanduslikku usaldusväarsust (Erdemir 2010: 29). Olulist rolli mängis kindlasti ka Türgi astumine NATO-sse 1952. Aastal, sest Türgil tuli nüüd oma geopoliitilistes otsustes arvestada ka oma sõjaliste liitlastega. NATO-sse kuulumine tähendas Türgi jaoks Lääneriikide tunnustust Türgi sekulaarsetele saavutustele. (Walker 2006: 64)

3.1.3 Sõjalised põhjused koostööks

Türgi ja Iisrael olid vaenulikus regioonis kõrvalised riigid, mistõttu kahepoolsed militaarsed sidemed olid mõlema osapoole jaoks kasulikud (Cook 2011: 719). Türgi nägi Iisraeli võimaliku liitlase ning regionaalse turvatunde pakkujana (Yavuz 1997: 26). Seetõttu said Türgi suhetes Lähis-Idaga keskseks Araabiamaade asemel hoopis suhted Iisraeliga. Nende suhete tipphetkeks oli 1996. aastal Iisraeli kaitsevõimega sõlmitud ühine treeningleping. Viieaastane kahepoolne lepe tõi Iisraeli piloodid neli korda aasta Türki väljaõppele ning tagas Türgi pilootidele liipääsu Nevatimi lennuväljale Iisraelis. Leppe juurde kuulusid ka Türgi, Iisraeli ja USA ühisoperatsioonid Vahemere idaosas ning Türgi sai tänu lepingule ligipääsu Türgi sõjaväe jaoks vajalikule informatsioonile Iisraeli luureagentuuri Mossad vahendusel. (Cook 2011: 718- 719)

Sekularistlike väärtuste kõige jõulisemaks esindajaks Türgis on sõjavägi, mistõttu sõjaväel on oluline roll Iisraeliga suhete edendamisel. Sõjavägi jätkas koostööd Iisraeliga isegi siis kui islamistide valitsus ajal olid ametlikud suhted Iisraeli suhtes vaenulikud. Näiteks külastas sõjaväejuht Iisraeli ning Türgi valitsust sellest ei teavitanud. Sõjavägi alustas Erbakani valitsuse ajal aktiivset vastukampaaniat, kus muu hulgas karistati islamistlike liikumisi rahastanud ettevõtjaid nagu Ülker ja IHLAS. (Yavuz 1997: 30).

Türgi sõjavägi lootis heade suhete läbi Iisraeliga pääseda Washingtoni tagatuppa ning kasutada Kreeka ja Armeenia küsimustes toetuse saamiseks ameerika juutide lobitööd. Sõjavägi soovis olenemata poliitilisest olukorrast, tõestada oma sekulaarsust ning Läänemeelsust, saada vastukaaluks kohalikele islamistlikele ning kurdide gruppidele vajalik partner regioonis ja leida rahvusvahelise üldsuse jaoks aktsepteeritav relvatarnija. (Yavuz 1997: 27)

Nii Türgil kui Iisraelil on terav vajadus võidelda terroristlike rühmitustega. Türgi võitles Kurdi Tööliste Partei terrorirünnakute vastu ning Iisrael Hamasi vastu, mistõttu Türgil ja Iisraelil oli taas põhjus strateegiliseks partnerluseks (Cook 2011: 719). Iisrael aitas muu terrorismivastase koostöö hulgas kaitsta Türgil oma piire kurdi partisanide rünnakute eest (Yavuz 1997: 29).

3.1.4 Majanduslikud põhjused koostööks

Lisaks sõjalisele koostööle toimus Iisraeli ja Türgi vahel tihe majanduslik koostöö. Juba Ottomani impeeriumi ajal oli esindatud arusaam, et juudiriigi rajamine võiks Türgile olla majanduslikult kasulik (Patten 2008: 538). Majanduslikus mõttes olid juudid türklaste jaoks väga usaldusväärsed ja tunnustatud partnerid. Seda arusaama tugevdas ka 1917. aasta Balfouri Deklaratsioon ning USA poliitika, kus mõjukad juudid saadeti Türki saadikuteks. (Patten 2008: 539)

Majanduslikud sidemed Türgiga olid Iisraeli jaoks strateegiliselt olulised, kuna Iisraeli-Araabia konflikti tõttu oli Iisrael selles regioonis täielikus isolatsioonis. Pärast Araabia sõda oli Iisraeli riik hädas immigratsiooni tõttu üha kasvava populatsiooni toitmisega. (Cook 2011: 720; Patten 2008: 547) Türgi oli vaatamata araablase üldisele vastuseisule valmis oma toiduaineid Iisraeli eksportima (Patten 2008: 547). Türgi vajab Iisraeliga majanduslikku partnerlust ka ise, kuna samal ajal langes Türgi eksport Araabiamaadesse oluliselt ning Türgi soovis vähendada oma majanduslikku sõltuvust Saksamaast (Yavuz 1997: 27; Patten 2008: 543). Kahe riigi vaheliste majanduslike barriääride lõhkumine soodustas hüppeliselt kaubavedu ning neist suhetest võitsid mõlemad osapooled (Cook 2011: 719).

3.2 Türgi ja Palestiina

Kolmanda peatüki teine alajaotus keskendub Türgi suhetele Palestiinaga. Selleks kirjeldatakse kahe riigi ajaloolisi sidemeid, uuritakse religioosse natsionalismi tõusu Türgis ja vaadatakse Türgi avaliku arvamuse mõju Palestiina-suunalisele välispoliitikale. Seejärel vaadeldakse Türgi välispoliitiliste suundade muutmist ning lõpuks Türgi kodanike tapmise tagajärgi Türgi suhetele Iisraeli ja Palestiinaga.

3.2.1 Ajalooline sissejuhatus

Sekulaarse natsionalismi poliitikatest tulenevalt on Türgi ja Palestiina suhted olnud ajalooliselt pigem jahedad. Türgi jaoks on olnud olulisem hoida häid suhteid Iisraeliga. Hasan Kosebalan (2010: 36) on väitnud, et Türgi pidas Palestiina küsimust Türgisse mittepuutuvaks siseküsimuseks (Kosebalaban 2010: 36).

1947. aastal hääletas Türgi ÜRO Üldkogu hääletusel kahe riigi loomise vastu Palestiina aladel (Patten 2008: 538). Oleks olnud loogiline, et islami enamusega riik jääbki antud küsimuses pigem palestiinlasi toetama, ent vastupidiselt oodatule tekkis pikk periood, kus Türgi poolehoid kuulus pigem Iisraelile. M. Hakan Yavuz (Yavuz 1997: 24) ütleb, et Iisraelile toetuse avaldamine oli Türgi eliidi huvides, ent laiemale Türgi kogukonnale see ei meeldinud.

Praeguseks on Türgi ja Palestiina suhted oluliselt muutunud. Türgi Välisministeeriumi koduleht ütleb, et Türgi lõi PLO-ga diplomaatilised suhted 1975. aastal ning oli muu hulgas üks esimesi riike, kes tunnustas 1988. aastal eksiilis rajatud Palestiina riiki (Türgi Välisministeerium 2010). 1979. aastal märgiti Türgi ning Palestiina diplomaatiliste suhete paranemist Palestiina Vabastusorganisatsiooni diplomaatiliste esinduste avamisega Türgi pealinnas Ankaras (Yavuz 1997: 24).

3.2.2 Religioosse natsionalismi tõus Türgis

Avalikule sekularistlikule ideoloogiale vaatamata levisid 1950. aastatel Türgis ka islamistlikumad nägemused maailmakorraldusest (Yavuz 1997: 24).

Rahva nõudmised pidid hakkama varem või hiljem mõju avaldama ka riiklikule poliitikale. Chritiane Timmermani (2000: 339) väitel võime riikliku suhtumise muutumist näha eelkõige alates 1980. aastatest, kui tärnanud islamistlikud liikumised tõusid avalikult kemalismi vastu ning andsid oma panuse islamistlike väärtuste tagasi toomiseks riiklikku ellu. Koos islamistlike erakondadega tõusid esile ka religioosse natsionalismi idee esindajad (Timmerman 2000: 339).

Duaalsus kemalistide ning islamistide vahel avaldas Türgis elavatele vähemustele negatiivset mõju . Thomas Smithi (2005: 437) järgi viisid sekularismi ning kemalismi ideed Türgis religiooni riigistamiseni ning kultuuriliste vähemuste õiguste piiramiseni. Euroopa Liitu saamiseks on Türgi ellu viinud küll mitmeid inimõigustega seonduvaid reforme, ent säilisid siiski ulatuslikud probleemid. Vähemuste õiguste piiramine mängis oma rolli ka türklaste suhestumises Iisraeli-Palestiina konfliktis. Võib eeldada, et piiratud õigustega türklased suunasid oma poolehoidu pigem saranases olukorras olevatele palestiinlastele, mitte aga rõhuja rollis olevale Iisraelile. (Smith 2005: 438)

3.2.3 Türgi avalik arvamus ning selle roll Türgi suhetes Iisraeli ja Palestiinaga

Türgi avalik arvamus on traditsiooniliselt olnud Palestiina suhtes kaastundlik. Küsitlustest on selgunud, et türklased tunnevad aserbaidžaanlaste järel kõige rohkem poolehoidu ja toetust just palestiinlaste suhtes. Samal ajal israeliitide suhtes ollakse meelestatud pigem negatiivselt. Rahva poolehoid palestiinlastele on kindlasti mänginud olulist rolli ka Türgi välispoliitiliste otsuste langetamisel (Altunisk, Cuhadar 2010: 375).

Iisraeli-Palestiina küsimus on tekitanud Türgi ühiskonnas tugeva polaarsuse. Ühel pool paiknevad populistlikud islamistlikud liikumised ning teisel pool Läänemeelsed sekularistid ning sõjavägi. Islamistlikud liikumised süüdistavad Türgi meediat Iisraeli teenimises, nõuavad sõjaväe eemaldamist tsiviilasjadest ning avaldavad meelt, et Türgi ei tohi muutuda Iisraeli-sarnaseks. Iisraeli-Palestiina konflikt on küll välispoliitiline teema, ent see mõjutab oluliselt ka siserrriiklike suhteid ning Türgi elanikud nõuavad, et nad saaksid ise valida, kummale osapoolle solidaarsust näidata. (Yavuz 1997: 22-23).

Inimeste tugev poolehoid Palestiinale ning vaenulikkus Iisraeli suhtes muutsid neutraalsete poliitikate jätkamise Türgi jaoks keeruliseks. Eriti tugev solidaarsus on türklastel Gaza palestiinlaste suhtes ning nii avalikkus kui ka opositsioon leidsid, et Türgi käitumine Iisraeliga on liiga leebe (Altunisk, Cuhadar 2010: 388). Mitmed Iisraeli-vastased ülestõusmised nagu alates 1987. aastast toimuvad Jeruusalemma päeva meenutamiseks peetavad meeleavaldused näitavad, et Türgi rahvas ei ole rahul Iisraeli-meelsete poliitikatega ning pigem on soositud head suhted araablastest naabritega. Sõjavägi on taolisi meeleavaldusi korduvalt maha surunud, ent sellel on puudunud püsiv mõju (Yavuz 1997: 22).

3.2.4 Türgi poliitikate muutumine

Türgi oli Lähis-Ida poliitikas pikka aega alalhoidlik, suunates oma diplomaatilise energia pigem Lääne poole. Araabiamaad suhtusid Türgisse enne AKP võimuletulekut laitsismipoliitikate tõttu skeptiliselt. (Cook 2011: 718). Türgi rahva seas ei olnud Araabiariikidest eraldumine aga soositud soositud (Yavuz 1997: 24).

Esimene kord luua Araabiamaadega paremaid suhteid oli 1990. aastate keskel, mil Türgi peaministriks oli Necmettin Erbakan. Erbakami juhitud valitsus oli esimene islamistlik valitsus Türgis. Tema edu saladuseks oli lubadus katkestada sidemed Iisraeliga ning mõista hukka Iisraeli riik ja sionism. Erbakani valitsus otsis Araabiamaadega tihedamaid suhteid ning lootis kasvatada solidaarsust moslemite vahel. (Cook 2011: 718) Tema valitsemisajal reaalsete suhete loomiseni siiski ei jõutud. 2002. aastal tuli Türgis võimule religioosse rahvusluse väärtuseid kandev AKP, kes suutis ka Araabia-Iisraeli konflikti osas luua süstemaatilise lähenemise, mis sai soosingu ka üldsuse poolt. (Yavuz 1997: 29; Altunisk, Cuhadar 2010: 372)

AKP edu võtmeks oli lubadus olla dünaamiline, reformimeelne ja pragmaatiline ning juhtida Türgi uue demokraatlikuma tuleviku suunas. AKP lubas töötada Euroopa Liitu pääsemise nimel, ent olla liberaalne ka religioossete poliitiliste avalduste suhtes. Austati küll sekulaarseid põhimõtteid, ent usuti, et demokraatias peab olema sõnaõigus ka religioossetel gruppidel. Uut AKP juhitud Türgit aktsepteerisid ka Araabiamaad, kuna Türgit ei peetud enam Läänemaade

käepikenduseks. AKP tõestas ka ülejäänud maailmale, et islamimeelne partei võib olla liberalistlik ning demokraatlik (Cook 2011: 721-722).

AKP valitsusajal on Türgi Palestiina-suunalised poliitikad muutunud vastutustundlikumaks. Türgi tegutseb nüüd välisinvesteeringute Palestiinasse meelitamise nimel, lootes luua uusi töökohti ning parandada omariikluseks vajalikku majanduslikku ja sotsiaalset võimekust. Stabiilsema sotsiaalse keskkonna loomise kaudu paraneb loodetavasti ka Iisraeli julgeolek. (Altunisk, Cuhadar 2010: 382)

3.2.5 Iisraeli rünnak Türgi humanitaarabilaevale Gaza sektoris

Ehkki türgi rahvas on alati olnud pigem palestiina-meelne, suutis Türgi säilitada 2008. aastani oma poliitikates neutraalsuse. Pärast 2008. aasta rünnakuid Gazas ei olnud see aga enam võimalik. Türgi humanitaarabilaeva ründamine Iisraeli sõjaväe poolt Gaza sektoris muutis poolehoiu suundumise Iisraelilt Palestiinale lõplikuks. Üheksa Türgi kodanikku tapeti Türgi poolt organiseeritud rahvusvahelisel humanitaarabilaeval. Traagiline lõpp islamimeelsete tsiviilorganisatsioonide poolt korraldatud humanitaarmissioonile lõpetas ühe ajajärgu Türgi-Iisraeli suhetes. Eelnevalt konservatiivne Palestiina-meelne valijaskond aktiveerus märkimisväärselt ning Türgi muutus oma seisukohavõttudes väga julgeks. (Altunisk, Cuhadar 2010: 375-384)

Türgi regionaalne poliitika muutus pärast humanitaarabilaeva rünnakut täielikult. Türgi tugevdas oma suhteid Lähis-Ida suurriikidega nagu Iraan ja Iraak ning asetask sellega Iisraeli ebameeldivasse seisu. Türgi suutis head suhted luua isegi Süüriaga. Humanitaarabilaeval kaotatud inimesed loid türklaste ja palestiinlaste vahele endisest tugevama emotsionaalse sideme. Tekkis enneolematu empaatia ning solidaarsus palestiinlastega, mis muutis Türgi ühiskonna terviklikumaks. Türgi poliitikud mõistsid, et Iisraeliga suhete lõpetamine on valijate seas äärmiselt populaarne, mistõttu astuti innukalt samme selle suunas. Iisrael mõistis Erdoganit hukka ning süüdistas teda islamismis, ent see ei muutnud enam midagi (Hokayem 2010).

Türgi ja Iisraeli diplomaatiliste suhete äkiline lõpp toimus 2011. aasta mais. Iisrael keeldus vabandamast humanitaarabilaeval tapetud inimeste pärast,

mille järel Türgi andis Iisraeli diplomaatidele kaks päeva riigist lahkumiseks. Türgi lubas nüüdsest oma energia suunata sellele, et ÜRO tunnustaks Palestiinat. Palestiina riigile tunnustuse saamine tundus palestiinlaste loomuliku õigusena. (Frazer 2011) Türgi ja Palestiina riiklikud suhted on sellest ajast saati oluliselt paranenud. Toimunud on mitmeid diplomaatilisi külastusi, tõusnud on eksport Palestiinasse ning ka avalik arvamus on muutunud Palestiina suhtes veelgi toetavamaks. (O’Sullivan 2012)

Iisrael ei kiida praegust asjade käiku heaks ning väidab, et Türgi toetab Palestiinat vaid eesmärgiga koguda Lähis-Idas rohkem mõjuvõimu (O’Sullivan 2012). Samal ajal leiab Türgi, et Iisrael lahendab kõiki Lähis-Ida diplomaatilisi küsimusi vaid vägivallega, mis ei ole aktsepteeritav. Vägivaldne käitumismuster avaldus nii humanitaarabilaeva juhtumisel kui ka palestiinlastega ümber käimisel. Türklased peavad Iisraeli teiseks suurimaks välisohuks ning koguni 70 protsendi türklastest usub, et igasugune suhtlus Iisraeliga peaks lõppema. Seni kuni rahva suhtumine Iisraeli on sedavõrd negatiivne, ei ole ühelgi Türgi valitsusel võimalik valijate seas populaarsust säilitades parandada suhteid Iisraeliga. (Daği 2011)

3.3 Türgi kui vahendaja Iisraeli-Palestiina konfliktis

Töö viimane osa vaatleb Türgit Iisraeli ja Palestiina omavahelistes suhetes vahendajana. Selleks antakse ülevaade Türgi neutraalsuspoliitikast, nende poliitikate aktiveerumisest ning lõpuks ka neutraalsuspoliitika täielikust kadumisest. Viimase osa eesmärk on luua eelmises kahes alapeatükis käsitletud teemadele ka laiem regionaalne kontekst.

3.3.1 Türgi neutraalsuspoliitika

Türgi formuleeris ametliku seisukoha Iisraeli-Palestiina küsimuses 1948. aastal. Türgi välisminister Necmettin Sadak ütles, et on viga eeldada Türgi poolehoidu automaatset kuulumist palestiinlastele vaid ühise religiooni tõttu. Türgi on hoidunud konkreetsest seisukohavõtust regionaalsete ebastabiilsuste tekkimise hirmus. Siiski teatas Türgi, et ehkki nad ei pea kahe riigi loomist lahenduseks, kavatsevad nad ÜRO otsust austada ning järgida. (Patten 2008: 546)

Neutraalseks jäeti ka Iisraeli-Araabia sõjas. Loodeti, et sel moel ei lähe

araablasi toetavad türklased araablaste poolele võitlema ning Türgi juudid ei lähe ka Iisraeli riigi loomise pärast sõtta. Türgit süüdistati iseseisva poliitika puudumises, ent Türgi esindajad leidsid, et Türgi peabki oma geograafilise asukoha tõttu kandma eelkõige vahendaja rolli. Türgi peab vahendama suhteid Lääne ja Ida vahel ning teda ei saa pidada sellepärast satelliitriigiks. Türgi roll konfliktis oli veenda araablasi, et militaaroperatsioonid Iisraeli vastu ei ole vajalikud. Selle rolliga ta hakkama ei saanud, ent ise sõjast kõrvale jäädes oli Türgi suutnud antud küsimuses tõestada oma neutraalsust. (Patten 2008: 542-547)

3.3.2 Türgi välispoliitika aktiveerumine

Türgi geopoliitilise ruumi ümberkujundamine avas Türgi jaoks uusi väljavaateid ümbritsevate regioonide mõjutamiseks oma kultuurilise ja ajaloolise pärandiga. Uus geopoliitika tähendas, et Türgi oli ümbritsetud ebastabiilsete riikide ja regioonidega ning relvastatud konfliktid mõjutasid ka Türgi sisekliimat. Kasvav ebastabiilsus regioonis tõi Türgi jaoks mitmeid julgeolekualaseid väljakutseid. (Altunisk, Cuhadar 2010: 373) Araabia-Iisraeli konflikt tekitas piirkonnas ebastabiilsuse ning pideva sõjalise konflikti ohu. Pärast Teist Intifadat ning Iisraeli operatsioone Gazas muutus Iisraeli-Palestiina konflikt Türgi jaoks prioriteetseks küsimuseks. (Altunisk, Cuhadar 2010: 373)

Türgi oli pikka aega Iisraeli-Palestiina konfliktis kolmanda osapoole rollis. Selleks proovis Ta luua häid suhteid nii Iisraeli kui Palestiinaga. Kümnekonna aasta jooksul tihenesid Türgi ja Iisraeli majanduslikud sidemed, sõlmiti vabakaubanduslepe, kasvas koostöö kultuuri ja hariduse valdkonnas ning sõlmiti mitmed lepped julgeolekukoostöö parandamiseks. Türgi ja Iisraeli vahelised head suhted soosisid rahuprotsessi Lähis-Idas. Türgi vahendas lepituseläbirääkimisi Iisraeli ja Süüria vahel, võõrustas 2008. aastal Iisraeli ja Palestiina presidentide kohtumisi Ankaras, proovis lepitada Fatahit ja Hamasi ning toetas relvarahu sõlmimist Gazas. Türgi oluliseks eeliseks oli heade suhete omamine nii Iisraeli, Süüria kui Palestiinaga. Tihti juhtus, et Iisraeli valitsus palus Türgil veenda palestiinlasi lõpetama vägivalda ning loobuma terrorismist või palus Palestiina Türgil veenda Iisraeli naasma läbirääkimistele. (Altunisk, Cuhadar 2010: 373-380)

3.3.3 Neutraalsuspoliitikast loobumine

Toetudes Meliha Altunuskile ja Esra Cuhadarile (2010: 384) ei ole Türgi suutnud alati eristada oma isiklikke siseriiklikke huve konflikti lahendamise huvidest. Türgi suhted Iisraeliga on pärast Iisraeli 2008. aasta operatsiooni Gazas ning 2009. aasta Davose kohtumist oluliselt halvenenud. Olgu põhjuseks sekulaarse ja religioosse identiteedi mõjuvõimu muutus ühiskonnas või midagi muud, Türgi konflikti leevendava vahendamise võimalikkus on viimastel aastatel seatud kahtluse alla. (Altunisk, Cuhadar 2010: 383-384)

AKP võimule tulekuga kadus Türgi neutraalne roll lõplikult. Türgi ei näidanud enam üles huvi säilitada Iisraeliga sooje diplomaatilisi suhteid ning Erdogani partei retoorika oli avalikult Iisraeli-vastane. Samal ajal kui Iisraeli ja Türgi suhted olid Erdogani äkiliste väljaütlemiste tõttu pingelised, peeti Türgit Euroopa ringkondades potentsiaalseks rahvusvahelise mehhanismi liikmeks, kes võiks Gazas relvade salakaubavedu kontrollida. Euroopa riigipead olid Türgi rolliga konfliktis rahul. Türgi muutus nüüd vahendajaks ühelt poolt Hamasi ja teiselt poolt USA ja Euroopa Liidu vahel. (Altunisk, Cuhadar 2010: 386-387) Seega võib väita, et Türgi suutis eelneva neutraalsuspoliitikaga võita Lääneriikide usalduse ning suhted Iisraeliga olid Türgi jaoks täitnud oma laiema eesmärgi.

Türgi oli saavutanud küll Lääneriikide poolehoidu, aga Iisrael, eesotsas Ariel Sharoniga ei soovinud Türgit enam vahendaja rolli. Suhted muutusid isegi pingelisemaks pärast 2009. aastat, mil Türgi kasutas NATO-s Iisraeli vastu oma vetoõigust. Arutlusel oli ühine militaarõppus, milles osaleks ka Iisrael. Pärast Türgi vetot, teatas Iisraeli peaminister Benjamin Netanyahu avalikult, et ei soovi enam Türgit Iisraeli-Palestiina konflikti vahetõrjeks ning eelistaks Türgi asendamist Prantsusmaaga. (Altunisk, Cuhadar 2010: 381-388)

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida, mil moel mõjutavad religioon ning rahvuslik identiteet Türgi suhteid Iisraeli ja Palestiinaga. Selleks uuritakse, kuidas kujunesid Türgi ühiskonnas välja erinevad rahvusluse vormid, milles seisneb Palestiina küsimus ning kui suurt rolli mängivad religioossed mõjutused ning rahvuslik identiteet Türgi välispoliitilistes otsustes Iisraeli-Palestiina konflikti suhtes.

Töö esimene osa püüab luua eristuse sekulaarse natsionalismi, religioosse natsionalismi ning rahvuslike elementideta islamismi vahele. Erinevatele käsitlustele toetudes näeb autor natsionalismi kui kollektiivse identiteedi vormi, mis määrab riigis kollektiivsed väärtushinnangud ning arusaamad. Rahvuslus tekkis modernismi tagajärjel ning vastandina religioonile, ent see ei tähenda, et religioossed elemendid oleksid natsionalismist alati eemaldunud.

Sekulaarne natsionalism on ideoloogia, kus riik ja kirik on üksteisest lahus. Türgi kontekstis läheb sekulaarne natsionalism sellest määratlusest kaugemale ning püüab religioossed elemendid rahvuslikest ideedest täielikult eraldada. Selleks viiakse Atatürgi ning kemalistide juhtimisel Türgis läbi ulatuslik deislamiseerimise kampaania ning eemaldatakse religioon täielikult avalikust elust. Sekulaarne natsionalism tähendab Türgi puhul ka Lääneriikide järgi joondumist ning Euroopalike ja sekulaarsete väärtuste ülistamist.

Religioosse natsionalismina käsitletakse Türgi kontekstis ideoloogiat, kus säilivad Türgi rahvuslus ning modernsus, ent kuhu tuuakse tagasi ka islamile omased religioossed elemendid. Globaliseerivas maailmas vajavad inimesed religiooni, millele toetuda. Moslemienamusega Türgi riik ei olnud valmis täielikuks religioonist loobumiseks. Kui sekulaarne natsionalism ei lubanud esindada religioosseid ideid, siis religioossed natsionalistid tõid Türgi rahvuslusele juurde ka religiooni. Türgi näitel on religioosse natsionalismi

esindajaks Õigluse ja Arengu partei, kes säilitas modernsuse ja rahvusluse ning tõi poliitikasse tagasi ka religioossed väärtused.

Oluline on veel märkida, et religioosne natsionalism ei ole islamismiga võrdsustatav. Islamistid näevad kõrgema võimuna tsiviilelus Jumalat ja koraani, ent religioossed natsionalistid seavad tsiviilelus kõige kõrgemale kohale siiski rahvuse. Kui islamistid soovivad pöörduda tagasi vanade väärtuste ning elukorralduse juurde, siis sekulaarsed natsionalistid soovad luua uut ühiskonda, mis on modernne ning arengule vastuvõtlik, ent mis kaasab poliitikasse ka religioosseid grupe ning esindab religioosseid väärtuseid.

Töö teine osa annab lühidalt ülevaate Iisraeli-Palestiina konflikti ajaloost ja olemusest. Palestiina küsimus on pärast aastakümneid endiselt üks põletavamaid murekohti Lähis-Ida poliitikas. Konflikti algus ulatub 19. sajandi teise poolde, kui sai alguse sionistlik liikumine. Sionistliku liikumise eesmärgiks oli luua Palestiina aladele juutide rahvuslik kodumaa. Suurbritannia juhtimisel ning ÜRO toel täitus see soov 1948. aastal Iisraeli riigi loomisega. Iisraeli riigi loomisega loodi olukord, kus israeliitidele kodumaa loomise läbi jäid kodumaast ilma Palestiina aladel elavad araablased.

Töö kolmas osa analüüsib Türgi rolli antud konfliktis ning religiooni ja rahvusluse mõjusid Türgi välispoliitilistes otsustes. Iisraeli riigi loomine lõi regionaalselt keerulise olukorra, kus vastloodud riik oli ümbritsetud naabritega, kes nägid Iisraeli võõrkehana võõras kultuuriruumis. Sekularistlik Türgi oli oma Läänemeelsuse ning neutraalsuspoliitikate tõttu Lähis-Ida regioonis sarnases olukorras. Iisraeli-Palestiina konflikt andis Türgile võimaluse identifitseerida end läbi Iisraeli või Palestiina vastavalt kas Lääneriikide või Araabia maadega. Vaatamata moslemite ülekaalule riigis, tegi Türgi ebatraditsioonilise valiku ning oli üks esimesi riike, kes Iisraeli riiki tunnustas. Kuna välispoliitiliste otsuste tegijaks oli sekulaarne eliit, lõi Türgi Iisraeliga tihedad majanduslikud ja sõjalised sidemed. Iisraeli toetamisega tõestas Türgi ülejäänud maailmale oma sekulaarsust ning geopoliitilist usaldusväarsust.

Ehkki sekulaarse eliidi ning sõjaväe toetus kuulub Iisraelile, on Türgi elanikkond Iisraeli suhtes pigem vaenulikult meelestatud. Türgi elanikud on küll rahvuslikud, ent enamasti ka religioossed, mistõttu inimeste solidaarsus kuulus

pigem moslemitest palestiinlastele. Türgis toimusid ulatuslikud meeleavaldused ning sooviti Türki suhete lõpetamist Iisraeliga ning poolehoidu avaldamist hoopis Palestiinale. Eriti teravaks muutus olukord pärast Iisraeli 2008. aasta rünnakuid Gaza sektoris ning 2010. aasta rünnakut Türki humanitaarabilaevale.

Türki valijad hindasid sügavalt religioosseid väärtusi ning pidasid oluliseks Palestiinlaste toetamist. AKP lubas ühendada modersuse, Atatürki saavutatud edusammud ja religioossed väärtused ning lõpetada suhted Iisraeliga. AKP võit näitas, et Türki rahvaenamus soovib just nende väärtuste esindamist. Türki riiklik poliitika oli aastakümneid tugevalt sekulaarne ja Iisraeli-meelne, ent valijate vastumeelses Iisraeli suhtes ei võimaldanud endiste poliitikatega jätkata. Pärast 2010. aasta sündmusi lõpetas Türki diplomaatilised suhted Iisraeliga ning asus avalikult toetama Palestiina riiki.

Töö hüpoteesiks on idee, et Türki ühiskonna eliidi seas domineeriv sekulaarne ideoloogia ajendas Türkit looma häid suhteid Iisraeliga ning üldsuse seas tugevnenud religioosne natsionalism sundis Türkit lõpetama suhteid Iisraeliga ning edendama suhteid Palestiinaga. Ehkki hüpoteesi võib pidada tõestatuks, tuleb tunnistada ka asjaolu, et Türki välispoliitilistes seisukohtades mängisid lisaks religioossetele ning rahvuslikele mõjudele olulist rolli ka majanduslikud ja julgeolekualased põhjused. Religiooni ja rahvusluse mõjusid hinnates peame arvestama ka seda, et lisaks sekulaarse ja religioosse natsionalismi väärtustele survestavad Türki poliitikat ka islamistlikud mõjutused.

Kasutatud kirjandus

Altunisk, Meliha; Cuhadar, Esra. (2010). *Turkey's Search for a Third Party Role in Arab-Israeli Conflicts: A Neutral Facilitator or a Principal Power Mediator?* *Mediterranean Politics* 15 (3): 371-392.

Aslan, Seyfettin; Kayacı, Müslüm. (2013). *Historical background and principles of kemalism.* *E-journal of New World Sciences Academy* 8 (1): 16-32.

Bottici, Chiara; Challand Benoît. (2006). *Rethinking Political Myth: The Clash of Civilizations as a Self-Fulfilling Prophecy.* *European Journal of Social Theory* 9(3): 315–336.

Brubaker, Rogers. (2012). *Religion and nationalism: four approaches.* *Nations and Nationalism* 18 (1): 2-20.

Casanova, Jose (2006). *Religion, European Secular Identities and European Integration. Religion in the New Europe.* Budapest: Central European University Press: 23-42.

Cook, Steven A. (2011). *The USA, Turkey, and the Middle East: Continuities, Challenges, and Opportunities.* *Turkish Studies*, 12 (4): 717-726.

Eastwood, Jonathan; Prevalakis, Nikolas. (2010). *Nationalism, Religion, and Secularisation: An Opportune Moment for Research.* *Review of Religious Research* 52 (1): 90-111.

Erdemir, Halil. (2010). *How worthy Israeli Relations for Turkey? Alternatives:* *Turkish Journal of International Relations* 9 (2): 24-38.

Evered, Kyle T. (2005). *Regionalism in the Middle East and the Case of Turkey.* *The Geographical Review* 95 (3): 463-477.

Friedland, Roger. (2001). *Religious Nationalism and the Problem of Collective Representation.* *Annual Review of Sociology* 27: 125-152.

Hollis, Rosemary. (2004). *The Israeli-Palestinian road block: can Europeans make a difference.* *International Affairs* 80 (2): 191-201.

Huntington, Samuel P. (1993). *The Clash of Civilizations.* *Foreign Affairs* 72 (3):

22-49.

Inbar, Efraim. (2009). *The Rise and Demise of the Two State Paradigm.* Orbis 53 (2): 265-283.

Jaffrelot, Christophe. *Religion and nationalism.*—**Clarke, Peter (2009).** The Oxford Handbook of the Sociology of Religion. Oxford: Oxford University Press. Lk. 406-415.

Joffé, E. George H. (1983). *Arab Nationalism and Palestine.* Journal of Peace Research 20 (2): 157-170.

Kosebalaban, Hasan. (2010). *The Crisis in Turkish-Israeli relations; What is its strategic significance.* Middle East Policy Council 17 (3): 36-50.

Kucukcan, Talip. (2010). *Sacralization of the State and Secular Nationalism: Foundations of Civil Religion in Turkey.* The George Washington International Law Review 41 (4): 963-983.

Mellon, James G. (2006). *Islamism, Kemalism and the Future of Turkey.* Totalitarian Movements and Political Religions 7 (1): 67-81.

Mikser, Sven. (2010). *Palestiina versus Iisrael: ühe konflikti lühilugu.* Diplomaatia 83 (84): 15-20.

Oran, Baskin. (2008). *Turkish Foreign Policy 1919-2006. Facts and Analyses with Documents.* Utah: University of Utah Press.

Patten, Howard A. (2008). *The Genesis of Turkish Views on Partition and Conciliation.* Israel Affairs 14 (3): 538-551.

Smith, Thomas W. (2005). *Civic Nationalism and Ethnocultural Justice in Turkey.* Human Rights Quarterly 27 (2): 436-470.

Timmerman, Christiane. (2000). *Secular and Religious Nationalism among Young Turkish Women in Belgium: Education May Make the Difference.* Anthropology and Education Quarterly 31 (3): 333-354.

Walker, Joshua. (2006). *Turkey and Israel's Relationship in the Middle East.* Mediterranean Quarterly 17 (4): 60-90.

Yavuz, M. Hakan. (1997). *Turkish-Israeli Relations Through the Lens of the Turkish Identity Debate.* Journal of Palestine Studies 27 (1): 22-37.

Internetiallikad

Hokayem, Emile (2010). *Turkey has become the true champion of Palestine.*
<http://www.thenational.ae/featured-content/channel-page/news/turkey-has-become-the-true-champion-of-palestine> (Kasutatud. 1. märts 2013).

O'Sullivan, Arieh (2012). *Turkey ups Palestinian aid in quest for influence.*
<http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=268091> (Kasutatud. 1. märts 2013).

Türgi Välisministeerium (2010). Turkey's Political Relations with the Palestinian National Authority.

http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-the-palestinian-national-authority.en.mfa (Kasutatud. 23. veebruar 2013).

Summary

The Influence of Religion and National Identity on Turkish Relations with Israel and Palestine

This paper aims to analyse the role of national identity and religion in Turkey's relations with Israel and Palestine. In order to do that, it defines the concept of nationalism and reviews its relations with religion. In Turkey's example, the concepts of secular nationalism and religious nationalism will come under further observation. After that, the paper gives an overview of Israeli-Palestinian conflict, in order to give the historical context of the matter to the reader. Finally, the concepts of religion and nationalism are put into Turkish context and analysed through Turkish relations with Israel and Palestine.

The hypothesis of this paper is that the secular ideas, dominating in the Turkish elite, impelled Turkey to have good relations with Israel, and religious nationalist ideas, dominating in the public, caused Turkey to end relations with Israel, and turn their support to Palestine. To prove the hypothesis, this work elaborates on the writings of other specialists and analysed the relations of religion and national identity, secular and religious developments in Turkish society, Turkish geopolitics and the Palestinian issue. The aim has been to analyse the developments and locate them in the context of Turkish foreign policy.

The paper has three main parts. The purpose of the first paragraph is to define the concept of nationalism, show its relations with religion, give a short overview of the formation of secular and religious nationalism in Turkey, and finally define these concepts of nationalism. The second part describes the Israeli-Palestinian conflict and situates the conflict in the Middle-East. First two paragraphs give the theoretical and historical background to the third one. The

third part focuses on Turkish relations with Israel and Palestine. More specifically, it views the diplomatic, economic and military relations of these three countries, analyses the role of Turkish national identity and religion in these affairs, and explains why Turkish neutrality policies came to an end.

In this paper secular nationalism is understood as an ideology where church and state are separated from one another. In Turkish context, the definition extends and the elements of religion are completely aligned from public sphere. In order to achieve completely secular state management, Atatürk and kemalists lead reforms of de-Islamisation and align Turkey after Western countries.

Religious nationalism is understood as an ideology, where both Turkish nationalism and religious influences are preserved. In a globalizing world, people need religion to rely on. Secular nationalism tried to discard religious influences, but the people of Turkey were not ready to renounce religion. In Turkey's example, The Justice and Development Party reintroduced religious values, and still maintained modernity and nationalism.

The paper also underlines that religious nationalism and Islamism can not be equalized. Islamists see God and Quran as higher power in civil life, while religious nationalists give the highest power in civil affairs to nationality. Islamists wish to return to old values, while religious nationalists attempt to create society with both modern and religious qualities.

The second part of the paper gives an overview of the Israeli-Palestinian conflict. After many decades, the Palestinian question is still one of the most urgent matters in Middle-Eastern regional politics. The conflict dates back to the second half on 19th century, when the movement of zionism was created. The aim of Zionistic movement was to create a national homeland for Jews. In the leadership of Great-Britain, the State of Israel was established on 1948. While creating a homeland for Jews, Palestinian Arabs were left without their lands.

In the final part of the paper, the influences of national identity and religion in Turkish foreign policy are under observation. Foundation of Israeli state created a geopolitical situation, where newly founded Israel was surrounded

by neighbours, who regarded Turkey as an alien in the Middle-Eastern region. Turkey was in a similar situation, due to the fact that its policies were directed towards the West. The Israeli-Palestinian conflict gave Turkey an opportunity to identify itself with Western or Arab countries. As the decision maker in foreign policy was the secular elite, tight diplomatic, economic and military relations with Israel were created. Through this, Turkey managed to prove its secularity and credibility to international community.

Despite the fact, that secular elite and military favour secular policies, Turkish public opinion is religious, and feels more solidarity with Palestinians. Extensive demonstrations and revolts were held in Turkey, where freezing the relations with Israel was commanded. Situation turned particularly intense after the Israeli attacks on Gaza in 2008 and the attack on Turkish humanitarian flotilla in 2010.

Turkish people value religious traditions and support Palestinian cause. The Justice and Development Party managed to connect modernity, Atatürk's establishments and religious values. The victory of the Justice and Development Party proved that people of Turkey wished that these principles would be represented, and relations with Israel were terminated. Decades of good Turkish-Israeli relation were ended promptly after the events of 2010 in Gaza.

The hypothesis of this paper is that the secular ideas influenced Turkey to have good relations with Israel, and that religious public opinion caused Turkey to end these relations with Israel, and move its support to Palestine instead. The hypothesis can be proven as applicable, but it has to be pointed out that in addition to religious and national influences, Turkey also had economic and security reasons for applying its foreign policies.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Gerli Aavik (23.09.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Religiooni ja rahvusliku identiteedi mõju Türgi suhetele Iisraeli ja Palestiinaga.“

mille juhendaja on Alar Kilp.

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2013